

а 3263/

М А С О В А

Г. Ф. КВІТКА-
ОСНОВ'ЯНЕНКО

Х У Д О Ж Н І Я

БІБЛІОТЕКА

САЛДАЦЬКИЙ
ПАТРЕТ

ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНИ

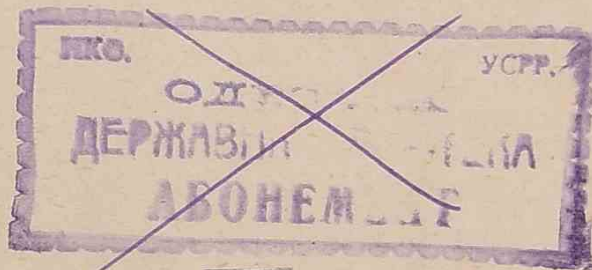
~~а 3263.~~

[19179-3.]

Г. Ф. КВИТКА - ОСНОВ'ЯНЕНКО

САЛДАЦЬКИЙ
ПАТРЕТ

75656.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

1929

Бібліографічний опис цього видання
вміщено в „Літописі Українського
Друку“, „Картковому Репертуарі“ та
інш. покажчиках Української Книж-
кової Палати

Був собі колись - то, якийсь - то маляр... ось на умі мотається, як його звали, та не згадаю... Ну, дарма: маляр, та й маляр. І що то був за скусний! Там морока його зна, як то гарно мальовав! Чи ви, братіки, що читаете або слухаете сюю книжку, думаете, що він так мальовав собі просто, аби-як, що тільки розміша краску, чи червону, чи бурякову, чи жовту, та так просто й маже чи стіл, чи скриню? Е, ні, тривайте лишень! Таки що вздрить, так з нього патрет і вчеше; хоч би тобі відро, або свиня — таки живісінько воно й є; тільки посвистиш та й годі! А ще було як намалює що - небудь та підпише — бо й письменний був собі — що се не кавун, а слива, так таки точнісінька слива. Раз... о! сміху було! — Хлопці аж кишки порвали від реготу: — змальовав він таки нашого отця Микити кобилу, та як же живо вчистив, так навдивовижу! Ну, намальовавши, та й каже нам: «Тепер, хлопці, дивіться, що за кумедія буде». А ми кажемо: «Ану-ну, що там буде?» А він каже: «А йдїть лишень за мною та й несїть патрет попової кобили». От ми узявши, та й пішли, та по його наущенію і постановили біля пан-отцевого двора; підперли її гарненько; таки точнісінько як кобила стоїть, і на одно око сліпа, і хвіст вирваний, і ребра їй повилазили, та ще й голову понурила, мов пасеться. От як постановили її,

а сами узявши, та й поприсідали попід плотом, у бур'янах, та й ждемо батюшку, а сами тулюмося яко мога, щоб не реготатися. Аж ось, зирк—іде наш отець Микита; та ще, мабуте, було і в головці; іде, та собі під ніс *всесмирну* мугиче; а далі і вздрів кобилу, та й каже: «що за ледащо мій Охрім! — (а його батрака та звали Охрімом)—кобила—каже—зійшла против ночі з двора, а він і байдуже; коли б то міні її піймати!» А далі зняв з себе пояс, зав'язав петлю та й став до неї підкрадатись, та знай цмока, та приговорює: «Тпрусьо, ряба, тпрусьо!» — а далі, як підійшов близенько, як закине їй на шию пояс, як крикне: «Тпру!»!, як потягне до себе, а кобила як впаде, а ми так і зареготались, та навтікача! А отець Микита і zostавсь; стоїть як укопаний, і руки і ноги одубіли, і ні з місця; а кобила перед ним лежить догори ногами; і підпірки не вдержали, як потягнув її до себе, щоб не втекла. Та вже опісля розказував, що й довго б стояв, та попадя побачила, та й не знала, що з ним і робити: і віддувала, і водою бризкала, та на превелику силу з місця звела і увела у хату; «так,— каже,— цілісіньку ніч трясця його била, а кобила усе в вічі лізла, аж поки шалхвеї напився».

Так ось такий то був скусний маляр... Те, те, те! тепер згадав: його звали Кузьмою, а по батюсці Трохимович. Як тепер його бачу: у синій ющі, тяжинових, широких штанях, каламайковим поясом пузо підперезане, а звєрх китаєва черкеска; на шиї, поверх білого комиря, бумажний красний платок пов'язаний; шкапові чоботи добрі, з підковами; волосся чорне, під чуб підстрижене, а усе собі риженькі, та густі, та довгі; не часто голівсь, так борода усегда,

як щітка. Горілки не вживав так, щоб через край, а як з приятелями у кунпанії, так не проливав; добре, було, на криласі співа і гласи знав, часто об нього спотикавсь і пан Ахванасій, от таки наш дяк; тільки вже ту прокляту кабаку так вживав, що не то що! Хліба святого не їстиме, а без тії погані й дихати не може. Був собі пузатий добре, а родом — коли чували — з Борисівки, Курської губернії; а у тій слободі що - найлуччі богомази, іконописці й усякії малярі; так і він то відтіля родом був, а в нас у селі зеленів нову дзвіницю. І таки нігде правди діти; що вже ніхто лучче не намалює, ні розмалює, як богомаз з Борисівки; вже не жалко і грошей! Як же москаль озьметься за сєє діло, ну! — тільки почухайся, та й відійди. Торгується і требує багацько: дай йому і кошту, і грошей скільки забажа, а як удереть! — Гай, гай! Йому кажеш — блакитна, а він товче: «синя-ста». Йому кажеш — не годиться, а він чухається, та каже: «нічаво-ста; для хахлов і такої бог бряде». Тьфу на їх голову!

Так про сього-то Кузьму Трохимовича прочув якийсь-то пан, що дуже кохавсь ув огородах; так, бач, біда: горобці що літо повикльовують усе, що він ні понасіва. Так він-то позвав Кузьму Трохимовича та й поєднав його, щоб списав йому салдата, та щоб такий, як живий був, щоб і горобці боялися; «а буде яка хвалш, прикину,— каже,— тобі». От і сторжились за десять рублів грошей і восьмуху горілки. Отже ж то і змалював він салдата, та ще як? Що, я ж кажу, що й живий не буде такий бридкий, як то був намальований: пикатий, мордатий, та ще з здоровенними усами, що не тільки

горобцеві, та й чоловікові страшний. Мундер на ньому лепський, гудзиками позащипований, що аж сяє. А оружжю — так погибель його зна, як то живо списав! Оттак, бачиться, і стрельне, що й приступитись страшно! А як задивишся на нього, так, бачиться, вже і ворухиться і усом моргає, і очима поводить, і руками дерга, і ногами дрига, таки так і думаєш: «От побіжить... от битиметь!». Так то скусно був намальований!

Ну, змальовавши, Кузьма Трохимович і дума: «Може, не вгоджу панові, — тоді пропали і гроші, і робота. Повезу куди на ярмарок, та й поставлю на базарі й буду слухати, що будуть люди казати? Коли будуть його жахатись і лякатись, тогді певно бери, Кузьмо, гроші; коли ж огудють, то ще підправлятиму, аж поки до кінця доведу».

Зібравсь наш Кузьма Трохимович, та й повіз свого салдата — коли хто зна — аж у Липці. От у саму глуху північ, як ще усі і ярмаркові біля возів, і хазяйство по хатах спали, і по шинкам народ порозходився, і світло погасили, він і поставив той патрет на самій ярманці й попідпирав ще лучче, чим попівську кобилу, щоб ні вітер не звалив і щоб який п'яний, як поточиться, або свиня, звичайно ходючи по базарю, як прийде чухатись до нього, то щоб не звалили. А сам за тим патретом нап'яв яточку та й сів, щоб прислухатись, що буде народ казати про його салдата; та тут же наклав на палітру красок, що коли, — каже, — що не так, то я і підмалюю. Упоравшись зо всім, присів, понурив голову, та й задрімав собі трохи, поки ще до діла.

Аж ось стало і на світ займаться. Іще не попритухали усі зірочки, а вже наш Кузьма Тро-

химович і скочив; понюхав кабаки, прочхавсь, протер очі полою, бо вже тут пак ніколи було по воду йти, щоб вмитись; підперезавсь знову і пояс притягнув лепсько, насунув шапку по самий ніс, та й рукавички достав, — бо, знаєте, було об перших п'ятінках, так вже зорі холодні були, — і сів у своїй ятці, щоб прислухатись.

Перш усього блиснуло світло у кабаці... Гай, гай! Вже і в Липцях завелися кабаки, निначе — нехай бог милує! — у Рассєї. Відкіля ж то се узялось? Общество нас так прикрутило, щоб, бач, відкупщик за нас, хто не здужа, зносив гроші у подушне; так узявсь не з спражніх відкупщиків, а таки — нічого гріха таїти — знайшовсь із наших хрещених людей, що уступив у їх віру та, як той Юда, узявсь держати і Липці, і другії слободи на московський лад; і вже в них не шинок зоветься, а кабак, і там вже уся московська натура, і там усе москаль наголо, як у Туреччині турки; та усе народ проворний: ні доїсть, ні доспить, усе об тім тільки й дума, щоб заробить кошійку. Така вже їх московська поведенція! А як тільки нашого брачика, хоч би і в кабаці, обдурюють — так ну, ну, ну! Отсе коли прийшов з посудиною, щоб купити до хазяйства на скільки треба горілки, та хоч трохи заслухайся або задивись, то й не долге повної міри, та мерщій і всипа у твою посудину, і вже, хоч спор, хоч лайся, а він тебе випроводить геть. Коли ж тут хочеш випити, то будім — то й добрий: за гривню зачеркне із діжки таки повнісінку; тут станеш усі розглажовати, та втираєшся, та подмокаєш хорошенько і збираєшся, як то гарненько натошчака вип'єш, та тільки що руку підняв, і ще і до рота не доніс, як,

урагова його мати зна, де те москалча у гаспидар озметься, таки ниначе як той, що... дух свят при нашій хаті!.. Підбіжить, підтовкне — плюсь! — більш половина чарки назад у діжку! Лихо та й годі! П'єш мерщій, бо розливальщик ще стане й чарку віднімати. Випив... так що ж бо? Як там кажуть: по бороді потекло, а у рот не попало; а вже й не кажи, що по животу пішло; нічого було гаразд і проковтнуть. Оттака - то їх московська віра, щоб зо всякого зідрати; так куди їм і спати довго? Та так тут спить, а тут думає: як би то і де б то поживитись.

Так от, як засвітили у кабаці, та й вислали надвір підтовкачку, чи не вздрить кого на вулиці, щоб заманити у кабак. Вибігло чортя і озирається... Подивіться на нього: на що то воно похоже? Щоб то йому голову гарненько під чубчик підстригти, як і в людей, а то патлатий-патлатий! Спереду аж у вічі йому волосся лізе, уха закриває, по потилиці шльопається; аж, сердєка, усе знай головою потряхує, щоб тії патли не мотались. І сорочка на ньому — не як у людей: замість білої, як закон повеліва, вона в нього або червона, або синя, та без комиря, а з гапником, та на плечі і защібне; так що хто зроду уперше москаля побаче, то й не вгада, що то воно і є.

От такий - то став біля кабацьких дверей, поглядав, поглядав — і вздрів, що стоїть салдат на калавурі з оружжом, та й став гукати на нього: «Служба! — каже, — пайди-ка сюди! Стань тутечка-здєся, штоб падчас буде драка, так не дай нас ув абеду; а порція ад нас буде». Стоїть салдат, не ворухиться! Москалча крикнуло удруге, кричить і утретє — салдат ні з місця! Далі

москалча злякалось, щоб він не розсердивсь та не дав би йому шипки, покинув його та мерщій у кабак, та й зачинивсь. Кузьма Трохимович чув сєє все, усміхнувся, моргнув усом та й подумав собі: «Побачимо, що то далш буде; це невелика штука москаля одурить!»

Затим виткнулось і сонечко. Тут стали рушати й наші, що з борошном понаїзжали то з Деркачів, то з Вілшаної, та були аж із Коломака. Що то, батечку, із яких - то місць на той ярмарок не понавозили усякого хліба! Таки видимо-невидимо їх тут стояло! Коли сказати, що підвід двадцять їх тут було, то, єй-же то богу моєму, більш — хмара хмарою. Тут і жито, і овес, і ячмінь, і пшениця, і гречка, і усе-усе було. Знаєте, прийшло урем'я подушне зносить — так усякому гроші треба. Наш брачик не бабак; він жде пори. Слава тобі господи! він, нехай бог боронить, не москаль, щоб йому, покинувши жінку, діточок і худобоньку, та за тією бідною копійчиною шляться по усім усюдам, швандяти аж на край світа та кровавим потом її заробляти. Та чого тут і вередовать? Коли вродив бог хлібця та дав його зібрати, то й дожидай, поки прийде нужда, що як десяцькі у волость потягнуть за подушне і за общественне, а тут жінка забажа льону, щоб на сорочки прясти, та нового очіпка, та дочкам плахит або свит, та й усяка напасть постигне, що притьмом треба грошей; тогді вже нігде дітись: вези хоч верстов за двадцять, та чи стала ціна, чи не стала, а ти первого торгу не кидайся; за що продав, аби б довго не стояти, та й уривай додому, та й розщитуй собі, щоб і сюди, і туди стало. А як удоволив усіх, от тогді вже справний козак! Лежи

собі на печі у просі, поки, до нової нужди: тоді ж будемо й думати, де що узяти.

Так от такі-то там були, і їх вже і сон не брав. Сонечко зійшло, вони і поскоплювались, щоб, знаєте, купця не втерять. От то гарненько повстававши, помолились до церков богу та й послали одного з табору по воду, бо вже пора була і каші варити. Потяг Охрім з двома боклагами до криниці, аж геть під гору, та йде вулицею. Луп очима — стоїть салдат... Охрім був собі парень звичайненький, зняв шапку, поклонивсь та й каже: «Добрідень, господа служавий!..». А салдат мовчить... От Охрім і пішов своєю дорогою, а Кузьма Трохимович і всміхнувся, та й подумав: «Одурив і своїх! що то далш буде». Ну, набравши Охрім води та вертаючись до табору, дума: «Огже ж тут є постої! А що, як спитаю, чи не треба їм, бува, коням вівса або якого борошна?». Та як порівнявсь проти салдацького нагрома, та й каже: «Господа москаль! А скажіть, будьте ласкаві, вашому командерству, коли треба вівса або якого борошна, то нехай прийдуть ось до табору та спитають Охріма Супоню; а в мене овесець важненький, дешево віддам, і міра людська: вісім з верхом і тричі по боку вдарити. Пожалуста ж не забудьте, а могорич наш буде. А на почин, пате лишень, понохаймо кабаки». Сеє кажучи, достав з халяви ріжок, постукав об каблук і витрусив на долоню; сам понюхав, покректав, підніс салдату, та ще й приговорює: «Кабака гарна, терла жінка Ганна; стара маги вчила її мняги; дочки розтирали, у ріжки насипали. Ось подозволте лишень!». Салдат ні чичирк, і усом не моргне. Неборак Охрім узяв собі на розум: «Щур йому! — каже собі на

думці, — щоб ще по пиді не дав, бо він на те салдат... Піднявши боклаги, та мершій до табору, не оглядаючись. А Кузьма Трохимович, сеє чувши, та ких, ких, ких, ких! та аж за боки брався, регочучи.

Поки ж сеє діялось, піднялися на місто йти бублейниці, палянишниці й ті, що кухликками пішоно, а ложками олію продають. За ними підтупцем поспішали з пиріжками, з печеним мясом, з вареними хляками, горохвяниками й усякими ласощами — чого тільки душа забажа на снідання. А танок вела Явдоха Колупайчиха, молодиця гарна, не узяв її кат. Чорнява, мордата, трошки кирпатенька, та й рум'яна, як рожа; та таки й одягнена: очіпок, хоч він собі і зовсім витертий, самі нитки, а був колись парчевий; кожух білих смушків під тяжиною і бабаком обложений, тільки що скрізь на ньому дірки, і попід руками, і на боках, так що видна була і уся одежа, і таки не проста, а міщанська, бо вона взята була в Липці аж із самісінького Харкова, і не простого, а міщанського роду: шушун набойчатий, спідниця каламайкова; тільки що не можна було вгадати, якого воно є цвіту, бо дуже замазано олією; вона бо пекла і бублики, і сластьони, а коло сього діла не можна чисто ходити: зараз випачкаєшся, як той чорт, що до відьми через трубу лазить.

От молодиці і кричать Явдосі: «Ану, паньматко, вибирай місце на щасливу продажу. Ти в нас голова; де ти сядеш, то й ми біля тебе». Явдоха й узяла з чужої коробки паляницю, стала на схід сонця, тричі перехрестилась, та й покотила паляницю навпаки сонця. Котилась тая паляниця, котилась, та й не зопинилась нігде, а

прямісінько плюснула біля салдацького патрета. «Ох мині лихо! — сказала Явдоха, піднявши тую паляницю, та мерщій пхнула її між свій товар, — як таки біля москаля сідати? Він нам такого лиха наробить, що не то що! Ув одної щипне, у другої хватне... та тут таке буде, що й коробок не позбираємо». «Вибирай же друге місце, — гукнули молодіці, — може, і нестак щасливе буде, та все таки лучч, чим дати москалю орудувати над нашим крамом».

Перевела Явдоха свій цех через дорогу; поворожила в'ять другою, теж чужою булкою, і меж свої положила; а де паляниця впала, там сама з своїм товаром сіла, а молодіць розсадила, де якій як по черзі припало, а чергу зробила сама ж таки Явдоха: які були побагачші, так до себе ближче, а бідну на товар — так на самий хвіст, у куток, де й школяр, що з малими грішми купує самий дешевий товар, її не знайде; та за чергу кожен базар і лупить з них що зможе. О! та баба ж козир була! Одно вже те, що харківська родом, а докотуха, та й докотуха! Узлася над усіми перекупками отомановати і від десятицьких, від голови, та й від самого писаря оборонять; тільки щоб усі перекупки її слухали і, що скаже, щоб сполняли, і чого потребує, щоб поставляли. Та нехай би і не послухав її хто? Так зараз і нашлеть: або свиня бублики похвата, або собака олію вип'є, або п'яний поточиться та коробку переверне, а вже даром не прийде.

Тільки що молодіці любенько посідали й кожна з своїм крамом розташовалась, аж.. тю! Москаля нечистий і вродив з стовпцями біля них. Як же напустються на нього перекупки!

«Зачим тут став? Піди собі геть: стань де инше, не мішай православний товар продавати, а сам іди хоч до чортів, опріч хліба святого». От як затуркали, затуркали, — бо звісно, як наші молодіці, скільки їх не буде, та як заговорють разом усі ув один голос, так нічого і не второпаш: мов на потоках вода шумить, аж у вухах лящить! — а москаль і байдуже, а знай собі кричить: «гречишники гарячі!». Що тут на світі робити? От бачуть молодіці, що не переливки, пристали до Явдохи: «Роби, що знаєш роби, а москаля збудь!».

Нічого Явдосі робити, узяла — та все-таки не з своєї коробки — три в'язки бубликів і пішла до патрета, та й... далєбі що правда, — поклонилась йому, мов живому, та й просить: «Ваше благородіє, господа салдатство, будьте ласкаві, зведіть з нашого місця оттого навіженого, католицького, бусурменського москаля, що став біля бублейниць з стовпцями». Сеє кажучи, бачить, що салдат і не дивиться на неї, та й стала йому совати бублики в руку, та й приговорює: «Кете, озьміть, ваше благородіє! Пожальуйте, дома здасться». Салдат — ні пари з уст. Як же роздивиться наша Явдоха, що се мана, що се не справній салдат, а тільки його парсуна, засоромилась, почервоніла, як рак, та швидче, не оглядаючись — від нього, та бублики — у свою коробку і сіла. Що вже не питали її молодіці, що їй там було від москаля, так мовчить, та й мовчить і каже: «Адже збула москаля? чого ж вам білш?». Бо москаль справді, ще як побачив, що Явдоха пішла жалітись на нього, злякався та й шез з стовпцями своїми. А Кузьма Трохимович, дивившись

на сее, посміявсь собі нищечком, та й каже: «Оттак наші, знай! Вже до нас, мов до живого з поклонами ходють, виначе до засідателя!».

А тим часом позіходилося народу вже чимало! Таки куди оком ні глянеш, то усе люди, усе люди, як сарана у полі. І чого-то туди не понаносили або не понавозили? Таки такий ярмарок, що ниначе в Харкові об пречистій: усякого товару, якого тілки подумаєш, — усе є. Чи груш — так і на возах груші, і в мішках груші, і купами груші: прийди, торгуй скільки тобі треба, та з якої хоч купи і скільки хоч куштуй, ніхто тобі і не поборонить. А там Москва з лавками та з ликами; були в них і миски, ложки і тарілки розмальовані; були й решета, і ночовки, діжі, лопати, сівці, черевики, чоботи з підковами й німецькі, тілки гвіздочками понідбивовані. Тут суздальці з богами та з книжками завалашими; а побіля їх сластьониця з грубкою: тілки спитай, на скільки тобі треба сластьоних, так живо підніме пелену та й зніме стару онучу, що нею горщик з тістом накритий, щоб, знаєге, тісто на холоді не простивало, і затим під пеленою у себе держить; от пальці послине, щоб тісто не приставало, та й вщипне тіста, та на сковороду ув олію — аж шкварчить! — та зараз і пражеть, і подає, а вже олією не скупиться, бо так з пальців і тече, тілки знай обсмоктує. Тут же біля неї продавалася терта кабака і тютюн у папушах; а там залізний товар: підкови, гвіздочки, сокири, підіски, ухналі й усе, чого треба. А тут вже лавки з красним товаром для панів: струкуватий перець на витках, родзинки, хвиги, цибуля, усякі сливи, горіхи, мило, медянички, свічки, тараня ще по весні

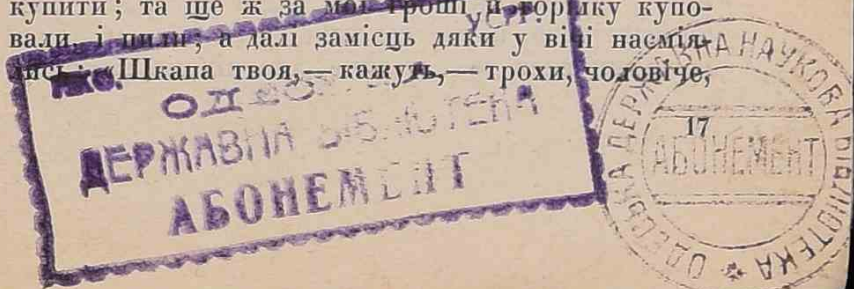
з Дону навезена, і суха, і солоня; кав'яр, оселедці, яловичина, ніжки, шпильки, голки, гапники і для нашого брата свинина. Дьоготь і в шерітвасах, і в мазницях; продавались і самі квачі; а побіля їх стояли бублики, буханці, горохвяники, гречаники; носили у ночовочках печеню шматками покраяну: на скільки тобі треба, на стільки й бери. А там купами капуста, буряки, морква огородня — а хатньої наші жінки не продають, держуть про нужду на нашу голову... цур їй! Тут же був хрін, ріпа, картохлі, що вже швидко хліб святий з світа божого зженуть. А тут з Водолаги горшки, кахлі, миски, покришки, глечики, кухлики... та я ж кажу: нема того на світі, чого не було на тому ярмарку, і як би грошей до сина, то накупив би усього, та й їв би цілісінський год! А що ще обіддя, коліс, війя, двійла, люшні! Були й свити простого уразівського і мильного сукна; були кожухи, усякі пояси, шапки — і козацькі, і каплоухі. Був і дівчачий товар: стрічки, скиндячки, серги, байові юпки, плахти, шиті рукава і хустки. Жіноцькі очіпки, серпанки, запаски, караблики, рушники і шиті, і з мережками, шітки, гребні, днища, веретена, сіль товчена, глина жовта, запанки голов'яні, персні, черевики... аж утомився, розказуючи. Чого то там не було!

А про меж такої пропасти товару, що то народу було! Крий мати божа! Ще троха чи не білш, ніж на воскресеніє ув утрени, як Христа дочитуються, або на Йордані; так що й протовпитись не можна. Той купує, той торгує, той божиться, той приціняється, той спорить, той товариство склика; той на жінку гука, ті лаються, ті йдуть могоричі запивати; жіноцтво

щечече, усі разом розказують і ні одна не слуха, старці співають Лазаря, кобили ржуть, колеса скриплять; той возом їде та кричить: «По-глину по-глину!», а назустріч йому викрикує: «По-горшки, по-горшки!». Діти, погубивши матерів, пишуть; там скавучить собака, там придушили поросля, вижчить на весь базар, а свиня, хрюкаючи, пробирається промез народом; там перекупки хватають за поли парубків та школярів: «Ходи сюди, дядюшка! — кричать, — візьми в мене, паниченьку! От бублики гаряченькі з мачком... от паляниця легесенька, тілки-що з печі!». Та-та-та-та, та й не розбереш, що вони там і кричать, бо усюди гомонять, стукотять, кричать... точнісінько, як у млині, як на всі меле і товче! А там, чути, скрипка гра з цимбалами: Матвій Шпонь та продав сіль, роштитавсь і грошки вчистив, та й найняв трюсту, і водиться з нею по ярманці. Вже й шапки кат-ма, десь кинув її на когось, та й відбіг. Іде і співає, а де калюжа, тут і вдарить трюпака. Забризкався, захлюстався... Еге, та не мішай йому, він гуля! Ув одній руці пляшка, а в другій чарка; кого ні зостріне: «Пий, сучий сине, дядюшка любезний, пий! Матвій Шпонь гуля, пий у його голову, щоб ти подавивсь! Будь здоров на многії літа!». Вип'є і поштує його; коли той не схоче, так додолу горілку виле, а його лає-лає, та й стане другого поштувати; от це ж ще не зовсім допив з пляшки — зараз пляшку об землю і гука: «Шинкарю! подавай Шпоню знова. Музика, грай!», та й пішов далш. Іде і побачив дігтярів. Шубовсть у шерітвас з чоботами зовсім і кричить: «Дігтярю, не журись! Шпонь відвіча грошами». Та й

викине йому з кишені повнісіньку жменю грошей, а сам знову кричить: «Не абедно? Не мішай же! Музика, грай!». Та й стане хлюпатись у дьогтеві, як мала дитина в калюжі. Що то, як чоловік у щасті та у радості! Чого-то він не видума? Нічого не жалує і ні об чім не жалкує!

А там, чути, ведмідь реве і танцює, а циган викрикує: «Ану, Гаврилку, як старії баби п'яні валяються?». Циганка ворожить та приговорює: «І щасливий, вродливий; чорнява молодиця за тобою вбивається; положи ж п'ятачка на рученьку — усю правду скажу»... Циганчата танцюють халандри та кричать не своїм голосом, мов з них чорт лика дере. Старий циган туди ж з своєю шкапою. Знай божитьься і жінкою, і дітьми, та проклина свою душу і батька, і матір, а усе затим, щоб стару, сліпу, сапату й з вибитою ногою кобилу продати замість молодії, здорової. Та як обступлять нашого брата циганське навождение, так не знаєш, що й робить. Як напустять мару, так і сам бачиш, що шкапа трюх денежок не стоїть, та тільки дивишся та дупаєш очима і не знаєш, куди від них дігись. Той божитьься, другий суне тобі у руку оброть з шкапою, третій тягне з твоєї кишені хустку, де гаманець з грошами зав'язаний, а сей вже і здачі дає, та усі гуртом волочуть тебе під ятку могоричі запивати. Так що, я ж кажу, поки схаменешся, дивись — хогів своє ледащо продати, а прокляті цигани усунули тобі у руку таку патику, що й скипками гідко узяти; та за таку ціну віддали, що можна б була, і вола купити; та ще ж за мої гроші й горілку купували і пили, а далі замість дяки у віні насміялись. Шкапа твоя, — кажуть, — трохи, чоловіче,

не добача; так купи їй окуляри, та й почепи на вічі, як павичі у городі носять, то ще потягне». От таке - то там було, що й розказати усього не можна. І усякий народ, хто там ні був, що йде біля того салдацького патрета, усяк шапку зніме, та й скаже або «Добрідень», або «Здрастуйте, господа служба!». А служба ні чичирк: стоїть собі гарненько, і пальцем не кивне, і очима не поведе, і усом не моргне. Таки ніхто - ніхто не вгадав, що то намальований. А Кузьма Трохимович, сидючи у своїй ятці, бачив сеє все, та й дума: «Добре наше діло, побачимо, що далш буде».

Аж ось, де узявся салдат, та вже справній салдат і живісінькій, от як ми з вами. Ходить він по базарю, визира, визира... і вже один рушничок у молодички з купи і вчистив і у кишеню запаковав; стягнув у чугуївської перекупки бумажну хустку, таку, що гривень шість стоїть; відрізав з воза й вінок цибулі й зараз за півціни й продав, та усе так хитро та мудро зробив, що ні жоден хазиїн і не зчувсь. Далі прийшов, де груші продають, бачить, що при возах самі хлопці, та й ті роти пороззявляли і дивляться на ведмедів. Він таки й положив руку на мішок — ніхто не баче; потягнув його до себе — ніхто не баче; положив гарненько на плече — ніхто не баче... та, не озираючись, і чкурнув, куди йому треба! Аж ось кинулось хазяйство, бачуть, що москаль без спрoся узяв повнісінький мішок груш та й преть його, мов своє; разом гукнули на нього, та й побігли за ним у догоню. Не хитрий же й москаль! Чим би навтікача, а він іде собі любенько, мішок з грушами несе та й мугиче собі під ніс пісеньку!

А тут його за мішок — сіп! — «Нащо ти груші узяв, сякий - такий сину!» — питаються його ув один голос. Стоїть сердєка, очі вивалив, мов баран, далі озирнувся та й каже: «Нешта то ваші груші - ста?» — «Аджеж не чий, як наші». А він як крикне на них: «Ах, ви хахли безмозглиї!» (а зараз лаятись! що б то перше розпитати, та тогді б вже лаявсь, скільки хотів). «А зачим ви, — каже, — мині тагда не сказали, как я з воза мішок узяв?» — та до них з пенею: «Ви, — каже, — зиваєте по старанам, а я вот ніс - ніс, да вот как умарился, да амуницю патьор. Вот, виш, мундєр запачкал! Давай сюда дєньгі на вичистку.» Наше хазяйство, щоб то і сюди, і туди, так де ж! — ні приступу, та ще й лає. А далі ухватив за комір, і тягне, і кричить: «Давай на вичистку та за праходку; я казєвний мундєр патьор і сапаги таптал, давай та і только!». Наші ні відхристються, ні відмолються: «Щур тобі, — кажуть, — батечку! Здїлай милость, господа служба, озьми собі і груші з мішком, тільки — щур тобі! — відчепись і пусти!» Так де! Так реп'яхом і узявсь, і каже. «Минє чужово не нада; не хачу ваших груш, а подай майо!». Що тут на світі робити! Іще таки подумали сяк - так, щоб вивернутись; хогіли йти до волосного правления, так москаль не тїї співа! «Вон мая каманда! — та й показує на салдацький патрет, — пайдьом ік ньому». Наші бачуть, що не переливки, страшно! Кинули йому п'ятиалтинного — так ні: веди до ятки, постав за проходку кварту водки. Нічого робити — поставили, аби б відчепивсь та не вів до салдата, що з оружжом стоїть. Як же опісля розслухали та роздивились і відгадали, що то салдат мальований, так аж об поли вдарили

руками, та — «Фіть, фіть!» — посвистали, та й пішли до возів. А Кузьма Трохимович у своїй ятці сміявся-сміявся, що аж качається, а далі каже: «Ох!», та й сів, зложивши руки, приглядається, що ще буде за кумедія.

Уже було геть-геть. Ось і дівчата зібралися йти на ярмарок, бо все піджидали, щоб порідшало народу на місці; а то, як у тісноті, так думали, що їх не так і розглянуть. Ось і тягнеться низка їх, та усе на підбор: одна від другої чорнявіша, одна від другої краща. Порозряджувані так, що господи! Середу дня сонечко пригріло, так воно й тепленько: от вони і повихоплювались без свиток, в самих баєвих червоних юпках, що так, як мак, цвіте! Скиндячки на головах усе по-харківськи положені, коси у дрібушки позаплітовані і жовтими гвоздиками та барвінком позаквітчовані; у сорочок і рукава, і ляхівки повишивані та повимережовані; на шиях намиста у кожної разків по десять, коли ще не білш, — аж голову гне. Золоті дукати та срібні хрести так і сяють; плахти картацькі, запаски і шовкові, і колісчасті, пояси каламайкові; та усі як одна у червоних черевичках і в білих та в синіх панчішках. А за ділом же вони й вийшли? А як же? Витрішків купувати, та щоб чи не пожартують парубки з ними. Вже звісна дівчача натура, хоч у панстві, хоч у мужицтві.

От ходять по ярмарку, дещо собі вигадують і регочуться; як одна — зирк! та й каже нищечком: «Дівчатка! дивіться: у нас постой, салдати!» — «Брешеш! Де ти їх узріла?» — питаються і розглядають усюди. «Та онде, онде, біля дігтярної лавки стоїть з оружжом калавурний»...

«Так і є!» — гукнули усі та й почали щебетати а сміятись, з місця на місце переходять, то одна одну пхають, то будім спотикаються; а сами, знай, озираються та, як тії пави, вихиляються, щоб салдат до них озирнувся та зачепив би котру. От тут би їм і лахва; тут би вони й стали його розпитовати, чи тут проходом, чи постоем, от тут і сказали б йому, щоб з товариством приходили до них на вечерниці, бо вже вони дуже давно бачили що путне, а свої парубки остили і обридли.

От і визвалася з них Домаха та й каже: «А тривайте лишень, я піду побіля його, та вже ж не я буду, щоб він мене не заняв; ось дивіться лишень. Та глядіть, коли треба буде, то відкликайтесь до мене». От і пішла, будім-то і не вона. То сюди, то туди озирнеться, то пісеньки під ніс собі мугиче, то хусточкою помахує, то нахилиться під'язку під'язовати... от вже і до салдата доходить та ниначе з ким-небудь і розмовляє: «Де то тут шпалери та шумиха продається... коли б мині хто показав?». Та й заспіва собі нишком. О, що то вже за дівка! Вона не знала, як під кого підвернутись? Вона не вміла, як кому пришви пришити? Ну, ну! І проворна, і жартовлива була, та таки і світа видала: аж два годи у Харкові по мойкам заробляла — так її вже не вчити; усе знала!

Як побачили подруги, що вона вже близьенько біля салдата, а він її ще й не зачіпа — мабуть, не бачить, та й гукнули до неї разом: «А куди ти, Домахо, пішла?». А вона біля салдата стоїть і хусточкою махає, та голосно і кричить: «Ось куплю шумихи на квітки, коли який чорт не перепине». А наш салдат стоїть! Ні зачіпляє, ні

перепиняє, і нічим її не займає! «Що за недобра мати,— думає Домаха,— таки біля самісінького його йшла, а він мене і не займа! Хіба не сміє, чи що? Та вже ж вернусь ще»... От і вернулася і таки біля самісіньких його ніг іде... і впустила хустку, буцім загубила, думаючи, що салдат гукне на неї, щоб вернулася і підняла хустку; от вона тут з ним і заговорила б, і пожартувала, а там би пішли лади. Не з чорта ж хитра й Домаха! Так що ж бо? Хустка лежить, а салдат і волосом не двига. Стала наша Домаха, та й оглядається і каже голосно: «Ох мині лихо! загубила хустку... Коли б хто підняв та віддав, то я вже знаю, як би йому подяковала!».

Озирається сердешна і погляда із-підліб'я, та ба! Стоїть салдат і на хустку не дивиться. Нігде Домасі дігись, треба вертатись... От би то і підбігла, і вижида, і каже, і говорить: «От біда, лежить моя хусточка біля самісінького салдата... Як тут узяти?... Я боюсь, щоб він мене не вхопив або щоб з оружжя не застрелив»... Підійшла—і нахилиється, і бере б то й не бере... а все вижида салдата... Так що ж бо: не на такієського наскочила! Далі нахилилася і простяга руку, ниначе не ївши, а сама усе дивиться на нього... а далі як придивилась... як зарегочеться на всю вулицю... А дівчата і відозвалися до неї: «А що він там тобі говорить? Домахо, Домахо! Кажі бо, що він говорить?». «Але, говорить» — кричить Домаха, та скільки зря відтіль, та за сміхом і слова не вимовить.

«Що... що таке?... Що він тобі сказав?» — обступивши дівчата Домаху, ув один голос ви-

читують. «Еге, що казав,— каже Домаха,— то не живий салдат, а то його парсуна!» — «Йо!» — гукнули дівчата і підбігли розглядати: аж справді намальований! Реготались, реготались; вигадували дещо, та й пішли геть по ярмарку. А сее чувши, і багато дехто підходили, вже не боячись; розглядаються, роздивляться, та й скажуть: «Так і є, що намальований!» — та й підуть собі.

Посміявшись з цього добре, Кузьма Трохимович далі подумав, що вже пора знімати свого салдата та укладатись на віз і чухрати додому. Аж ось почув крик, галас, тупотню, регіт, пісні, сопілку... та мерщій і присів у ятці.

То наступало парубоцтво: шевчики, кравчики, ковалі, свитники, ганчарі й зо всякого ремества бурлацтво, наньмити від хазяйства, батькові сини — зібралися на ярмарок погулять. Іще з ранку, хто попродав свій товар, а хто, купивши чого кому треба і попивши могоричі, тепер, попідголювавшись любенько, понадівали хто нову свиту, хто китаєву юпку, хто ще батьківський, хоть і старий, та жупан, попідперізовавшись шпетенько хто каламайговим, а хто й суконним поясами, у тяжинових штанях, понадівали на підголені голови шапки козацькі з решетилівських смушків, то з червоними, то з зеленими, то з синіми вершками, у юхтових чоботах з підборами, а хто й у шкапових, та так повимазованих, що дьоготь так з них і тече, а підкови троха не на п'ядь. От, позакручувавши уси, ідуть лавою, з боку на бік перевалюються, руками розмахують, люльки тягнуть, та що є голосу, аж кривляться та жмуряться, співаючи московської пісні: «При Данилуєці стояла»; і де йдуть, то так від них люди й

розступаються, бо вже не попадайсь їм на дорозі ніхто: чи перекупки з коробками, чи москаль з квасом, чи сліпці з поводитарем, чи баба стара, чи дівка молода їм назустріч,—нікому нема розбору, не вважають нікого, так усякого прямолавою і пруть, і мнуть, і з ніг валяють; а сами й байдуже — ниначе і не бачуть нічого і будім-то й не вони.

От це-то вони, заздрівши дівчат, потягнули за ними, щоб так стіною на них і наперти; а як вони розбіжались, так тут і ловити, і пожартовать, і поженхатись... Звісно, молодецьке, парубоцьке діло! А щоб їх хто міг зояинити? Ну-ну, кусала така! Вони усею громадою не раз і самому писарю давали такої пинхви, що насилу прочхавсь; а десяцькі так-так від них і ховаються по бур'янам та за плотами. Так тут вже нічого!.. Усяк їм поважа: «Нехай,— каже,— хлопці нагуляються; білш копи лиха не нароблять».

От ідуть і як накинули воком на дівчат і пішли побіля мальованого салдата, а їх ватажок, Терешко швець, зняв перед ним шапку, та й каже: «Зрастуйте, господа служба!..». Тут як заребочеться народ, і перекупки, і купці, і ті, що при возах, та як крикнуть на нього: «Тю-тю, дурний! Та то не живий, то намальований. Хіба тобі повилазило? От-то, оглашений, не розбере!..»

Напик же пан Терешко раків, як і сам розгледів, що справді салдат намальований і що увесь базар з нього глузує! «Тепер,— дума сердєка,— не буде міні просвітку; будуть міні сміятись і через сєє не звать що будуть прикладати. Йо не йо! Що тут міні на світі робити?»..

Стоїть, зажурившись, та й дума. А далі схаменився, зареготовавсь, та й каже: «Будім я й не бачив, що се не живий, а що се тільки патрет. А поклонивсь йому затим, щоб подратуваць з маляра!.. Чи так же то малюють? О! бодай його мара мальовала! Се й сліпий розгледить, що се патрет, а не живий чоловік... Хіба тут були такі дурні, що приймали його за живого? Не знаю!.. Тьфу! чорт зна що й надряпано! Дивітесь, люди добрі; хіба так ш'ється чобіт? Я швець на все село; так я вже знаю, що халыва ось-як бува (та й став пальцем по патрету надряпувати); от і в підборах брехня; та й підйом не так... та таки і усе не так. Цур йому! пайдьом, хлопці, далш; намальовав же якийсь-то дурень!». От і пішли собі своєю дорогою, і Терешко дуже радий був, що спокутовав із себе біду.

Та й закрутив же носом наш Кузьма Трохимович, ниначе тертого хрину понюхав! З біса бо йому досадно стало, що увесь ярмарок, і що то на місті народу було, таки, мабуть, душ з п'ятдесят, коли і ще не білш, та усі ж то до єдиного, усі не пізнали, що салдат намальований, а думали, що живий; а тут, чорт його зна, відкіля узявся швець та й закепковав його роботу ні на що. «Се вже,— каже собі,— курам буде на сміх. Я таки, правда, об чоботах не дуже й доглядавсь; може, воно що-небудь і не так. Я тільки й старавсь, щоб йому твар, і щоб він увесь, і мундер, і оружжю, щоб так було ниначе живе, а об чоботах і байдуже; бо не думав, щоб хто вже туди став пишно доглядатись, де і нужди мало, і куди не усяк і дивиться. Нехай же так буде, як швець каже: перемалюю, щоб

і його уконтентувати і щоб ніякого хвалшу не було у моїй роботі».

Виліз із своєї ятки, достав палітру з красками і пензіль, підмалював, як там швець надряпав, та й оп'ять поліз та й каже: «Нехай подожду, поки краска підсохне, а там і вбиратимуся додому. Тепер швець не скаже, що не так чобіг намальований».

Аж гульк — Терешко з парубками, не догнавши дівчат, вернулись навперейми і йдуть вп'ять побіля салдацького патрета. От один парубок розглядив його, та й каже: «Дивись, Терешку, маляр тебе послухав; бач, перемальовав чобіг, як ти сказав». — «Еге, іще б то й не послухав? — сказав Терешко, підсунувши шапку на саме тім'я і узявшись у боки. — Я вже силу знаю і зараз побачу, що не до шмиги!». А як йому й досі досадно було на маляра і на патрет, що через них йому люди сміялися, от і думав ще такі занехаять, щоб маляра збити з пантелику і щоб народ думав, що він велику силу у малярстві зна. Посвиставши, й каже: «От і сього не втерплю, скажу, бо вже бачу, що не так. Чоботи тепер як чоботи, як я навчив; так мундер не туди дивиться. Треба, щоб рукава ось так...»

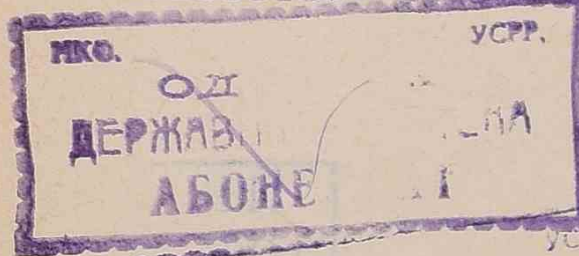
«А зась, не знаєш? — обізався Кузьма Трохимович з своєї ятки, — швець знай своє шевство, а у кравецтво не мішайся!».

Як же заребочеться увесь базар, слухаючи сюю кумедію і що Кузьма Трохимович так відрізав Терешку шевцеві! Як підняли Терешка на сміх! Реготались з нього, реготались, та так же то, далебі, що не то що, що аж за річкою чути було. А Терешко зостався, мов облизаний, та

як потягне не оглядаючись, та аж забіг не знать куди. Кузьма ж Трохимович, тихенько собі посміявшись та зібравшись з патретом і з усім своїм крамом, поїхав до свого пана, та по уговору грошики й горілочку з нього зчистив, та й прав.

Ярмарок розійшовсь. Тільки вже Терешкові ввірвалась нитка верховодити хоч на вулиці або на вечерицях, або і у шинку. Тільки-що забаянтрасить, а тут йому хто-небудь і відріже: «Швець знай своє шевство, а у кравецтво не мішайся!» — то так язик і прикусить, і вже ні чичирк.

От і вся.

ПР.
1953

398954

ЦІНА 16 КОП. (РР)

1. VII. 29. ДІВУ.

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА
ПОСТАНОВОЮ ПРЕ-
ЗИДІЇ ІНСТИТУТУ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
І. АЙЗЕНШТОК

НБ ОНУ імені І. Мечникова